

Odgovornost zdravnika in višje medicinske sestre pri transfuziji krvi

Jože Balazic

Inštitut za sodno medicino Medicinske fakultete v Ljubljani

Uvod

Čedalje več je mednarodnih konvencij, deklaracij in smernic, ki urejajo najrazličnejša medicinska področja. Ta področja so nato urejena še s pravnimi predpisi posamične države ter z etičnimi in deontološkimi kodeksnimi priporočili in določili. Postopke v zvezi s transfuzijo opredeljuje Etični kodeks o transfuziji, ki ga je leta 1980 sprejelo mednarodno združenje za transfuzijo krvi, v katerem so v obliki pravilnika uredili odnose do krvodajalca, do prejemnika krvi ter preverjanje ali transfuzijske ustanove upoštevajo mednarodna merila in če so njihovi pravilniki skladni s citiranim kodeksom. Vse elemente kodeksa je povzela tudi zakonodaja naše države v Zakonu o preskrbi s krvjo, ki je bil sprejet v letu 2000 in stopil v veljavo sredi junija letošnjega leta. Oba dokumenta, tako zakon kot kodeks natančno določata vse pravice in dolžnosti vseh povezanih v verigi dejavnosti transfuzije krvi.

Razpravljanje

Če si podrobneje ogledamo kodeksna določila Etičnega kodeksa o transfuziji krvi, le-ta za krvodajalca upošteva prostovoljnost, splošno informiranost, anonimnost, za zdravnika pa odgovornost za odvzem, preizkušanje krvi; vse to z namenom, da bi bili odvzemi za krvodajalca čim bolj varni in da prejemnik ne bi utrpel škode. Kodeks zahteva predvsem od zdravnikov, da ne dopuščajo zlorab in razsipavanja uporabe krvi pri transfuziji. Kodeks nato v točkah natančno razčlenjuje vse postopke na ravni krvodajalca, prejemnika ter kontrole oziroma preverjanja vseh postopkov.

Novi moment je nastopil s sprejetjem Zakona o preskrbi s krvjo, ki natančno in decidirano opredeljuje zdravnikovo pojasnilno dolžnost napram krvodajalcu ter pridobiti krvodajalčevo pisno potrditev za njegovo prostovoljno sodelovanje. Kot vidimo, je krvodajalec po novem zakonu nekako povsem izenačen s pacientom in njegovimi pravicami v procesu zdravljenja, čeprav kot tak ni bolnik oz. subjekt v procesu zdravljenja.

Zdravnikova pojasnilna dolžnost ter "preiskovančeva" (darovalčeva) prostovoljna privolitev sta torej osnovna elementa, na katerima je na preizkušnji tako zdravnik, kakor tudi medicinsko osebje, ki sodeluje v procesu transfuzije krvi. V tem segmentu se srečujemo lahko ne samo z etičnimi kršitvami, temveč tudi z zdravniško kazensko in materialno odgovornostjo.

Identična je zakonska zahteva do bolnika, ki bo prejemnik krvi in s pisno potrditvijo izjavi, da je bil predhodno natančno obveščen o transfuziji in vseh njenih posledicah ter da je v transfuzijo prostovoljno privolil. To je sicer bolnikova osnovna zakonska pravica, ki pa napram zdravniku ali drugemu zdravstvenemu delavcu pomeni zahtevno obligacijsko razmerje.

V zakonu so natančno opredeljena vsa določila, ki jih mora upoštevati transfuzijska medicina skupaj s kontrolo kvalitete in so več ali manj razumljiva ter jasno definirana. Odmik od predpisanega predstavlja pravno kršitev, ki ima za posledico tudi etično odgovornost.

V kazenskih sankcijah je predpisana denarna kazen za vse kršitve navedenega zakona. Ali morda v ravnanju zdravnika ali višje medicinske sestre vidimo tudi kazensko odgovornost v smislu storitvenega ali opustitvenega dejanja Kazenskega zakonika R Slovenije? Vsekakor lahko odgovorimo pritrdilno. V procesu zdravljenja in prejemanja krvi velja predvsem "storitveni" element kaznivega dejanja in sicer, če v procesu zdravljenja zdravnik ali drug zdravstveni delavec nekaj stori, da se bolniku poslabša zdravje ali celo nastopi smrt, so izpolnjeni kriteriji strokovne napake in sicer kriteriji, ki opredeljujejo kaznivo strokovno napako. Ti kriteriji so predvsem trije in sicer:

1. malomarnost,
2. hudo neznanje,
3. namernost

Malomarnost lahko iščemo pri celotnem, natančno predpisanem postopku na vseh ravneh in jo je potrebno posebej dokazovati. Tudi drugi element kaznive strokovne napake je podobnega izvora, medtem ko tretji element, to je element "namernosti" izredno težko dokazujemo in se po navadi prekrije s prvim elementom. Tudi v pravni praksi je ta element bolj naveden kot teoretična možnost, ki je v praksi izjemna.

Vprašanja ob bolnikovi odklonitvi transfuzije kljub medicinski indikaciji

Pri zdravljenju nekaterih skupin bolnikov včasih naletimo na odklanjanje transfuzije krvi iz ideoloških razlogov. Odklonitev transfuzije krvi spada v eno izmed zakonskih pravic bolnika po Zakonu o zdravstveni dejavnosti R Slovenije, kjer bolnik lahko delno ali v celoti odkloni predlagano terapijo. To svojo pravico hočejo uveljavljati še posebej tisti bolniki, ki so pripadniki nekaterih skupnosti, kot na primer Jehove priče ter pripadniki nekaterih, v Sloveniji sicer maloštevilnih eksotičnih sekt. Zdravstveni delavci smo v zvezi s transfuzijo dolžni spoštovati njihove želje in jim natančno razložiti in utemeljiti potrebo po prejemu krvi ali krvnih derivatov za morebitno reševanje njihovega življenja. Po drugi strani pa se moramo zavedati, da je naša osnovna dolžnost varovati in reševati življenje in da v vseh urgentnih zadevah nobena ideologija ne more biti nad pravnimi predpisi ter doktrinarnimi načeli.

Problematika v zvezi s transfuzijo ter nekaterimi drugimi sorodnimi posegi se danes označuje kot "komercializacija človeškega telesa in njegovih delov". Medicinsko in "industrijsko" ravnanje s substancami človeškega telesa postavlja številna vprašanja, pri čemer naj omenimo predvsem problematiko varstva človeškega telesa, lastnine in osebnosti. Pri krvodajalstvu kot "človekoljubni dejavnosti, ki se izvaja v skladu z načeli prostovoljnosti, brezplačnosti in anonimnosti" je posebej poudarjeno "darovanje – donorstvo" za določeno uporabo. Z vidika civilnega prava se nam dandanes postavlja vprašanje lastnine človeškega telesa. Pravica človeka na svojem telesu je osebna pravica. Veliko bolj zapleteno pa je vprašanje glede delov (tudi krvi ali krvne plazme) človeškega telesa po ločitvi. Po konvencionalnem civilnopravnem pojmovanju gre v tem primeru za "stvar", človek pa se označuje kot "lastnik". Omenjeno se označuje kot prehod osebnostne kvalitete v stvarno, s tem pa preusmeritev iz osebnostne k stvarni pravici. V tem se zrcalijo tudi materialni interesi zaradi razpolaganju oziroma dajanju telesnih substanc v promet. Prav v tem segmentu v krvodajalstvu daje odločilni moment prostovoljno krvodajalstvo na osnovi donorstva.

Zaključek

Navrgli smo le nekaj etičnih dilem ter vprašanj, s katerimi se srečuje tako zdravnik kakor tudi drug zdravstveni delavec pri transfuziji krvi, ki je postavljena v sodobne pravne okvirje, vendar kljub temu lahko predstavlja določene pasti in zmote, ki imajo za posledico tako kazensko, kot moralno in odškodninsko odgovornost.

Priporočena literatura

1. Dolenc A. Medicinska etika in deontologija. Založba Tangram, Ljubljana, 1993:373 – 375.
2. Zakon o preskrbi s krvjo (ZPKRV). Uradni list Republike Slovenije št. 52/2000: 6943 – 6948.
3. Tratar B. O pravnem statusu delov človeškega telesa. Pravniki, 55(2000): 9 – 11.
4. Zakon o zdravstveni dejavnosti. Uradni list Republike Slovenije, 9(1992).